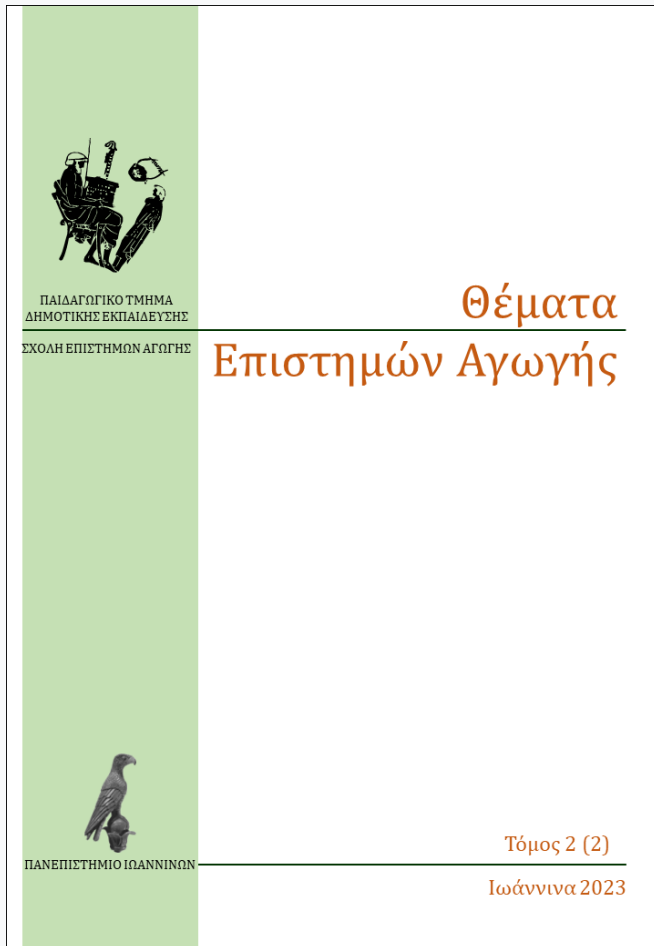

Θέματα Επιστημών Αγωγής

Τόμ. 2, Αρ. 2 (2023)

Η σχέση του δείκτη καλύτερης ζωής (better life index) και του δείκτη δημοκρατικότητας (democracy index): Ένα μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης

Αντώνης Παπαϊκονόμου

doi: [10.12681/thea.34431](https://doi.org/10.12681/thea.34431)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαϊκονόμου Α. (2023). Η σχέση του δείκτη καλύτερης ζωής (better life index) και του δείκτη δημοκρατικότητας (democracy index): Ένα μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης. *Θέματα Επιστημών Αγωγής*, 2(2), 67-79. <https://doi.org/10.12681/thea.34431>

Η σχέση του δείκτη καλύτερης ζωής (better life index) και του δείκτη δημοκρατικότητας (democracy index): Ένα μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης

Αντώνης Δ. Παπαϊκονόμου
papaoiko@sch.gr

Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη. Στην έρευνα αυτή παρουσιάζεται ένα μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή το δείκτη δημοκρατικότητας και ανεξάρτητες επιμέρους μεταβλητές του δείκτη καλύτερης ζωής από τον ΟΟΣΑ. Στόχος είναι η διερεύνηση των λόγων για τους οποίους χώρες με παρόμοια εκπαιδευτικά συστήματα και αρκετά χρόνια υποχρεωτικής εκπαίδευσης κατέχουν χαμηλές θέσεις στο δείκτη δημοκρατικότητας. Στα αποτελέσματα συμπεριλαμβάνονται η ποιοτική διαφοροποίηση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και η μεγάλη σημασία της ολοκλήρωσης των σπουδών.

Λέξεις κλειδιά: Δείκτης δημοκρατικότητας, δείκτης καλύτερης ζωής, εκπαίδευση

Εισαγωγή

Η υπόθεση ότι η εκπαίδευση οδηγεί σε περισσότερη δημοκρατία έχει στηριχθεί σε πολλές εμπειρικές έρευνες (Lipset, 1959· Barro, 1999· Glaeser et al., 2004· 2010· Παπαϊοαννου & Siourounis, 2005· Fukuyama, 2011). Οι λόγοι όμως αυτής της σχέσης παραμένουν ακόμη ατεκμηρίωτοι. Στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια εμπειρικής διευκρίνισης του λόγου για τον οποίο οι σταθερές δημοκρατίες συνήθως αντιστοιχούν σε χώρες με υψηλά επίπεδα εγγραμματοσμού ενώ ταυτόχρονα εισάγεται η υπόθεση των Glaeser et al., (2005) για τη σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της πολιτικής συμμετοχής. Σε αυτή τη σχέση εστίασαν και οι Almond και Verba (1989, 1st ed. 1963), οι οποίοι θεωρούν την εκπαίδευση ως έναν κρίσιμο παράγοντα της «πολιτικής κουλτούρας» και της συμμετοχής στις σύγχρονες δημοκρατίες.

Ο αμόρφωτος άνθρωπος ή ο άνθρωπος με περιορισμένη μόρφωση είναι διαφορετικός δρών σε σχέση με τον άνθρωπο που έχει πετύχει ένα ανώτερο επίπεδο μόρφωσης.¹

Το βιοτικό επίπεδο και η ποιότητα της ζωής φτάνουν στο υψηλότερο επίπεδο στις περισσότερες ελεύθερες και δημοκρατικές χώρες. Το περιοδικό The Economist τακτικά αξιολογεί τις δημοκρατικές συνθήκες σε 167 κράτη με βάση το δείκτη δημοκρατικότητας (Democracy Index) (Kekic, 2007).

Ο δείκτης δημοκρατικότητας

Οι τιμές του δείκτη μπορούν να πάρουν τιμές από 0 μέχρι 1. Χώρες με υψηλό επίπεδο δημοκρατίας φτάνουν σε τιμές μεγαλύτερες από το 0,9 στο δείκτη δημοκρατικότητας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του δείκτη οι χώρες χωρίζονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Πλήρεις δημοκρατίες (full democracies) (τιμές από 0,8 μέχρι 1). Οι πλήρεις δημοκρατίες είναι κράτη στα οποία οι πολιτικές ελευθερίες και τα θεμελιώδη πολιτικά δικαιώματα όχι μόνο γίνονται αντικείμενα σεβασμού αλλά και ενισχύονται από μια πολιτική κουλτούρα

¹ The uneducated man or the man with limited education is a different political actor than the man who has achieved a higher level of education (Almond & Verba, 1989, σ. 34).

που ευνοεί την ευημερία των δημοκρατικών αρχών. Αυτά τα κράτη έχουν ένα ισχυρό σύστημα κυβερνητικών ελέγχων και ισορροπιών, μια ανεξάρτητη δικαστική αρχή της οποίας οι αποφάσεις επιβάλλονται, κυβερνήσεις οι οποίες λειτουργούν ικανοποιητικά και ποικίλα και ανεξάρτητα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Σε γενικές γραμμές, αυτά τα κράτη έχουν περιορισμένα προβλήματα στη λειτουργία της δημοκρατίας (Crouch, 2020 · Fuller, 2019).

- Οι ατελείς δημοκρατίες (Flawed democracies) (τιμές από 0,6 μέχρι 0,79) είναι τα κράτη στα οποία οι εκλογές είναι δίκαιες και ελεύθερες και τα βασικά πολιτικά δικαιώματα τηρούνται, αλλά μπορεί να υπάρχουν ζητήματα (π.χ. παραβίαση της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης και μικρή καταστολή της πολιτικής αντιπολίτευσης και των επικριτών της κυβέρνησης). Αυτά τα κράτη μπορεί να έχουν σημαντικά προβλήματα σε κάποιες πτυχές της δημοκρατίας, συμπεριλαμβανομένης της υπανάπτυκτης πολιτικής κουλτούρας, των χαμηλών επιπέδων της πολιτικής συμμετοχής και της προβληματικής λειτουργίας της κυβέρνησης (Cartledge, 2016 · Dahl, 1970).
- Τα υβριδικά καθεστώτα (Hybrid regimes) (τιμές από 0, 4 μέχρι 0,59) είναι κράτη με τακτικές εκλογικές νοθείες και απάτες, οι οποίες τα εμποδίζουν από το να είναι δίκαιες και ελεύθερες δημοκρατίες. Αυτά τα κράτη έχουν κυβερνήσεις που συχνά ασκούν πιέσεις στην πολιτική αντιπολίτευση, έχουν δικαστικές αρχές οι οποίες δεν είναι ανεξάρτητες, διαφθορά σε μεγάλο βαθμό, παρενόχληση και πίεση στα μέσα ενημέρωσης, αναιμικό κράτος δικαίου, μεγάλη υπανάπτυξη της πολιτικής κουλτούρας, χαμηλά επίπεδα συμμετοχής και σημαντικά ζητήματα λειτουργίας της κυβέρνησης (Cartledge, 2016).
- Τα αυταρχικά καθεστώτα (Authoritarian regimes) (τιμές κάτω από 0,4) είναι κράτη όπου ο πολιτικός πλουραλισμός είναι ανύπαρκτος ή αυστηρά περιορισμένος. Αυτά τα κράτη είναι συχνά μοναρχίες ή δικτατορίες, παρόλο που μπορεί να έχουν συμβατικούς δημοκρατικούς θεσμούς, η σημασία τους είναι μικρή ενώ οι παραβιάσεις και οι καταχρήσεις των πολιτικών ελευθεριών είναι σύννηθες φαινόμενο. Οι εκλογές (αν λάβουν χώρα) δεν είναι δίκαιες ή ελεύθερες, τα μέσα ενημέρωσης είναι συχνά κρατικά ή ελεγχόμενα από ομάδες που σχετίζονται με το καθεστώς, η δικαστική εξουσία δεν είναι ανεξάρτητη, ενώ αποτελεί σύννηθες φαινόμενο η λογοκρισία και η καταστολή των λαϊκών κινητοποιήσεων (Diamond & Plattner, 2016).

Ο δείκτης δημοκρατικότητας προέρχεται από το τμήμα ερευνών της εταιρίας Economist, το επονομαζόμενο Economist Intelligence Unit (EIU). Η συγκεκριμένη εταιρία δημοσιεύει το εβδομαδιαίο περιοδικό The Economist. Παρόμοιος με το δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης (Human Development Index), εστιασμένος περισσότερο στους πολιτικούς θεσμούς και στις ελευθερίες, ο δείκτης επιδιώκει τη μέτρηση της κατάστασης της δημοκρατίας σε 167 χώρες και περιοχές, από τις οποίες οι 166 είναι κυρίαρχα κράτη και τα 164 είναι μέλη του ΟΗΕ (Δείκτης Δημοκρατικότητας, 2022).

Ο δείκτης βασίζεται σε 60 υπό - δείκτες ομαδοποιημένους σε πέντε κατηγορίες, οι οποίοι μετρούν τον πλουραλισμό, τις πολιτικές ελευθερίες και την πολιτική κουλτούρα. Πέρα από το αριθμητικό αποτέλεσμα, ο δείκτης κατηγοριοποιεί κάθε χώρα σε έναν από τους τέσσερις τύπους καθεστώτος. Ο πρώτος δείκτης δημοσιεύθηκε το 2006. Αναφορές δημοσιεύονταν κάθε δύο χρόνια μέχρι το 2006 και από τότε κάθε χρόνο (Bickerton, 2016 · Iverson & Soskice, 2019).

Ο δείκτης δημοκρατίας παράγει ένα σταθμισμένο μέσο όρο βασισμένο σε απαντήσεις σε 60 ερωτήσεις, η κάθε μία εκ των οποίων έχει δύο ή τρεις επιτρεπόμενες απαντήσεις. Οι περισσότερες απαντήσεις είναι εκτιμήσεις ειδικών. Κάποιες δίνονται από έρευνες κοινής γνώμης της κάθε χώρας. Οι ερωτήσεις ομαδοποιούνται σε πέντε κατηγορίες:

- Εκλογική διαδικασία και πλουραλισμός
- Πολιτικές ελευθερίες
- Λειτουργία της κυβέρνησης
- Πολιτική συμμετοχή
- Πολιτική κουλτούρα

Ο δείκτης καλύτερης ζωής (better life index)

Ο δείκτης καλύτερης ζωής δημιουργήθηκε τον Μάιο του 2011 από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ). Αποτελεί μια πρωτοποριακή πρωτοβουλία ανάπτυξης οικονομικών δεικτών οι οποίοι αποτυπώνουν καλύτερα πολλαπλές διαστάσεις της οικονομικής και της κοινωνικής προόδου (Carvalho, 2018). Η πρωτοβουλία αυτή ξεκίνησε το 2011 συμπλέοντας με τις προτάσεις της Επιτροπής για τη Μέτρηση της Οικονομικής Δραστηριότητας και της Κοινωνικής Προόδου γνωστής και ως Επιτροπής Stiglitz-Sen-Fitoussi, η οποία εξέφρασε την ανησυχία της για το γεγονός ότι μακροοικονομικοί στατιστικοί δείκτες όπως το ΑΕΠ (GDP) αποτύχαιναν να δώσουν την εικόνα της τωρινής αλλά και της μελλοντικής ευημερίας των ανθρώπων (Bickerton & Accetti, 2021). Ο σκοπός της πρωτοβουλίας είναι η ανάπτυξη κοινωνικών δεικτών και δεικτών ευημερίας οι οποίοι αντανακλούν την ανάπτυξη εστιάζοντας στα εξής πεδία κλειδιά:

- Βιώσιμη περιβαλλοντική ανάπτυξη
- Αυξανόμενη ευημερία
- Μείωση της ανισότητας
- Ανθεκτικότητα των υφιστάμενων συστημάτων

Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκαν ως ανεξάρτητες μεταβλητές οι δείκτες πολιτικής συμμετοχής, συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων σε σχέση με την κατάρτιση κανόνων και εκπαίδευσης. Ο δείκτης εκπαίδευσης συναποτελείται από τρεις επιμέρους υπό-δείκτες: το δείκτη δεξιοτήτων των μαθητών, το δείκτη ολοκλήρωσης των σπουδών και το δείκτη ετών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Παρακάτω επεξηγούνται οι δείκτες αυτοί, οι οποίοι θα αποτελέσουν τις ανεξάρτητες μεταβλητές στο μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης.

Πολιτική συμμετοχή

Η υψηλή προσέλευση στις εκλογές αποτελεί δείκτη της συμμετοχής των πολιτών στις πολιτικές διαδικασίες. Η πολιτική συμμετοχή ορίζεται ως το ποσοστό των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων που ψήφισαν στις εκλογές. Η υψηλή προσέλευση των ψηφοφόρων είναι επιθυμητή σε μια δημοκρατία επειδή αυξάνει την πιθανότητα το πολιτικό σύστημα να αντανακλά τη βούληση μεγάλου αριθμού ατόμων και η κυβέρνηση να απολαμβάνει υψηλό βαθμό νομιμότητας (Youngs, 2019).

Ακόμη και αν το δικαίωμα ψήφου είναι καθολικό, δεν το ασκούν όλοι αυτό το δικαίωμα. Στις πιο πρόσφατες εκλογές για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, η προσέλευση των ψηφοφόρων ήταν κατά μέσο όρο 69% στις χώρες του ΟΟΣΑ. Έρευνες έχουν δείξει ότι άτομα με υψηλό επίπεδο μόρφωσης έχουν περισσότερες πιθανότητες να ψηφίσουν από τα λιγότερο μορφωμένα και ότι οι ηλικιωμένοι είναι πιο πιθανό να ψηφίσουν από τους νεότερους (Levitsky & Ziblatt, 2018 · Youngs, 2021). Ο συγκεκριμένος δείκτης είναι το καλύτερο υπάρχον μέσο μέτρησης της πολιτικής ενεργοποίησης των πολιτών για διάφορους λόγους (υψηλής ποιότητας δεδομένα, ευρεία συγκρισιμότητα μεταξύ των χωρών). Ωστόσο, αυτό το μέτρο απέχει πολύ από το να είναι ιδανικό, ιδίως λόγω των θεσμικών διαφορών στα εκλογικά συστήματα

(Zielonka, 2018). Ενώ η προσέλευση των ψηφοφόρων είναι πράγματι υποχρεωτική (και επιβάλλεται αυστηρά) σε πολλές χώρες, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στα ποσοστά της πολιτικής συμμετοχής την περίοδο των εκλογών.

Γενικά, οι γυναίκες αποτελούν μειοψηφία μεταξύ των εκλεγμένων αντιπροσώπων και παρόλο που ο αριθμός τους έχει ελαφρώς αυξηθεί την τελευταία δεκαετία, εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερος από τον αντίστοιχο αριθμό των ανδρών. Στον ΟΟΣΑ, μόνο το 29% περίπου των εδρών στο εθνικό κοινοβούλιο κατέχουν γυναίκες κατά μέσο όρο.

Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για την ανάπτυξη κανονισμών

Η συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων προωθεί την κυβερνητική λογοδοσία, ένα φιλικό επιχειρηματικό περιβάλλον και την εμπιστοσύνη του κοινού στους κυβερνητικούς θεσμούς. Πράγματι, οι νόμοι και οι κανονισμοί μιας χώρας περιέχουν πολλές πληροφορίες για το πώς είναι οργανωμένη μια κοινωνία, τους κανόνες του παιχνιδιού και τις πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται (Przeworski et al., 2000). Εάν οι πολίτες μπορούν να συμμετάσχουν στην ανάπτυξη αυτών των νόμων και κανονισμών, είναι πιο πιθανό να συμμορφωθούν με τους κανόνες στο τέλος.

Η δέσμευση των ενδιαφερομένων για την ανάπτυξη κανονισμών μετρά σε ποιο βαθμό η εκτελεστική εξουσία μιας χώρας συνεργάζεται με τους ενδιαφερόμενους κατά την ανάπτυξη πρωτογενών νόμων και δευτερευόντων κανονισμών (Ribon & Dani, 2005). Αυτός ο δείκτης μετρά στοιχεία όπως οι μέθοδοι διαβούλευσης, η διαφάνεια και οι μηχανισμοί ανάδρασης. Ο δείκτης υπολογίζεται ως ο απλός μέσος όρος δύο σύνθετων δεικτών (που καλύπτουν αντίστοιχα πρωτογενείς νόμους και δευτερεύοντες κανονισμούς).

Δείκτες εκπαίδευσης

Η εκπαίδευση διαδραματίζει βασικό ρόλο στην παροχή στα άτομα με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις ικανότητες που απαιτούνται για να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην κοινωνία και στην οικονομία. Επιπλέον, η εκπαίδευση μπορεί να βελτιώσει τη ζωή των ανθρώπων σε τομείς όπως η υγεία, η συμμετοχή των πολιτών, το πολιτικό ενδιαφέρον και η ευτυχία (Kasparian & Rolland, 2012). Οι μελέτες δείχνουν ότι τα μορφωμένα άτομα ζουν περισσότερο, συμμετέχουν πιο ενεργά στην πολιτική και στην κοινότητα όπου ζουν, διαπράττουν λιγότερα εγκλήματα και βασίζονται λιγότερο στην κοινωνική βοήθεια.

Χρόνια στην εκπαίδευση

Σε μια ταχέως μεταβαλλόμενη οικονομία της γνώσης, η εκπαίδευση αφορά την εκμάθηση δεξιοτήτων δια βίου. Αλλά πόσα χρόνια σχολείου, κολεγίου ή εκπαίδευσης θα περιμένουν να έχουν οι μελλοντικές γενιές; Η απάντηση είναι ότι κατά μέσο όρο στον ΟΟΣΑ, οι άνθρωποι μπορούν να αναμένουν να περάσουν περίπου 18 χρόνια εκπαίδευσης, κρίνοντας από τον αριθμό των ατόμων ηλικίας μεταξύ 5 και 39 ετών που πηγαίνουν σήμερα στο σχολείο (Koronakos et al., 2019). Τα αποτελέσματα κυμαίνονται από περίπου 14 χρόνια εκπαίδευσης στην Κολομβία έως πάνω από 20 χρόνια στην Αυστραλία.

Ολοκλήρωση σπουδών

Μια καλή εκπαίδευση βελτιώνει σημαντικά την πιθανότητα εύρεσης εργασίας με αποτέλεσμα υψηλότερες αμοιβές και άρα καλύτερη ποιότητα ζωής. Τα άτομα με υψηλή εκπαίδευση επηρεάζονται λιγότερο από τις τάσεις της ανεργίας, συνήθως επειδή το μορφωτικό επίπεδο αποτελεί διαβατήριο πολλές φορές για την εύρεση εργασίας (Horowitz, 2006). Η αμοιβή άλλωστε σε γενικές γραμμές αυξάνεται ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.

Επιπλέον, οι δεξιότητες που απαιτούνται στην αγορά εργασίας βασιζονται περισσότερο στη γνώση. Αυτή η μετατόπιση της ζήτησης έχει καταστήσει το απολυτήριο της ανώτερης ή της κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το ελάχιστο διαπιστευτήριο για την εύρεση εργασίας σε όλες σχεδόν τις χώρες του ΟΟΣΑ. Επομένως, τα ποσοστά αποφοίτησης από την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχουν μια καλή ένδειξη για το εάν μια χώρα προετοιμάζει τους μαθητές της για να ανταποκριθούν στις ελάχιστες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Κατά μέσο όρο, περίπου το 79% των ενηλίκων ηλικίας 25-64 ετών εντός του ΟΟΣΑ έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Σε 33 χώρες του ΟΟΣΑ και στη Ρωσική Ομοσπονδία, το 60% ή περισσότερο του πληθυσμού ηλικίας 25 έως 64 ετών έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Σε ορισμένες χώρες, ισχύει το αντίθετο: στην Κολομβία, το Μεξικό και την Τουρκία, το 57% ή περισσότερο του πληθυσμού ηλικίας 25 έως 64 ετών δεν έχει ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να ολοκληρώσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση από τους άνδρες στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, μια αντιστροφή του ιστορικού μοτίβου. Κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ, το 42% των γυναικών ηλικίας 25-64 ετών ολοκληρώνει την τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σύγκριση με το 35% των ανδρών.

Δείκτης δεξιοτήτων των μαθητών

Όμως, τα ποσοστά αποφοίτησης, αν και σημαντικά, μιλούν ελάχιστα για την ποιότητα της λαμβανόμενης εκπαίδευσης. Το Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Φοιτητών (PISA) του ΟΟΣΑ εξετάζει τον βαθμό στον οποίο οι μαθητές κοντά στο τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης τους (συνήθως γύρω στην ηλικία των 15 ετών) έχουν αποκτήσει ορισμένες από τις γνώσεις και τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την πλήρη συμμετοχή στις σύγχρονες κοινωνίες, ειδικότερα στην αναγνωστική ικανότητα, στα μαθηματικά και φυσικές επιστήμες (Carvalho, 2018).

Το 2018, το PISA εξέτασε μαθητές από 79 χώρες, συμπεριλαμβανομένων των χωρών του ΟΟΣΑ, της Βραζιλίας, της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Νότιας Αφρικής. Οι μαθητές δοκιμάστηκαν ως προς την αναγνωστική τους ικανότητα, τις δεξιότητές τους στα μαθηματικά και το επίπεδο στις θετικές επιστήμες. Η έρευνα δείχνει ότι αυτές οι δεξιότητες είναι πιο αξιόπιστοι προγνωστικοί παράγοντες της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας από τον αριθμό των ετών που δαπανήθηκαν στο σχολείο ή στη μετα-τυπική εκπαίδευση. Ο μέσος όρος της επίδοσης των μαθητών στην περιοχή του ΟΟΣΑ ήταν 488. Κατά μέσο όρο στον ΟΟΣΑ, τα κορίτσια σημείωσαν 491 σε σύγκριση με 485 για τα αγόρια.

Η Εσθονία είναι η χώρα του ΟΟΣΑ με τις υψηλότερες επιδόσεις, με μέση βαθμολογία PISA 526, ακολουθούμενη από την Ιαπωνία και την Κορέα με 520 βαθμούς. Η χώρα του ΟΟΣΑ με τις χαμηλότερες επιδόσεις, η Κολομβία, έχει μέσο όρο βαθμολογίας 406. Αυτό σημαίνει ότι το χάσμα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ με τις υψηλότερες και τις χαμηλότερες επιδόσεις είναι 120 μονάδες (Carvalho, 2018).

Τα σχολικά συστήματα με τις καλύτερες επιδόσεις καταφέρνουν να παρέχουν εκπαίδευση υψηλής ποιότητας σε όλους τους μαθητές. Στον Καναδά, την Εσθονία, τη Φινλανδία και την Ιρλανδία, για παράδειγμα, οι μαθητές τείνουν να έχουν καλές επιδόσεις ανεξάρτητα από το κοινωνικό τους υπόβαθρο. Στο Ισραήλ και στο Λουξεμβούργο, ωστόσο, το χάσμα μεταξύ των μαθητών με το χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο και των μαθητών με το υψηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο φθάνει πάνω από 120 μονάδες, υποδηλώνοντας ότι το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των μαθητών τείνει να έχει αντίκτυπο στα αποτελέσματά τους. Κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ, υπάρχει μια διευρυμένη διαφορά 89 μονάδων στη βαθμολογία PISA μεταξύ των μαθητών με το υψηλότερο και το χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο.

Σκοπός και μεθοδολογία της έρευνας

Πίνακας 1. Χώρες και δείκτες έρευνας

	Χώρα	Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία	Πολιτική συμμετοχή	Δείκτης Δημοκρατίας	Ολοκλήρωση σπουδών	Δεξιότητες μαθητών	Έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία
1	Norway	2,2	78	9,8	82	497	18
2	New Zealand	2,5	82	9,4	81	503	18
3	Finland	2,2	69	9,3	91	516	20
4	Sweden	2	87	9,3	84	503	20
5	Iceland	2,1	81	9,2	76	481	19
6	Denmark	2	85	9,1	82	501	19
7	Ireland	1,3	63	9	85	505	18
10	Canada	2,9	68	8,9	92	517	17
11	Netherlands	2,6	79	8,9	81	502	19
12	Switzerland	2,3	45	8,9	89	498	17
14	Germany	1,8	76	8,7	86	500	18
15	Australia	2,7	92	8,9	84	499	20
15	Luxembourg	1,7	90	8,7	74	477	15
16	Japan	1,4	53	8,2	..	520	16
17	Korea	2,9	77	8,2	89	520	17
18	Austria	1,3	76	8,1	86	491	17
19	Costa Rica	1,8	66	8,1	43	415	..
21	United Kingdom	3,1	68	8,1	82	503	17
22	France	2,1	75	8	81	494	17
23	Israel	2,5	67	8	88	465	16
24	Chile	1,3	47	7,9	67	438	17
25	Spain	1,8	72	7,9	63	..	18
26	United States	3,1	65	7,9	92	495	17
27	Estonia	2,7	64	7,8	91	526	18
28	Portugal	1,5	49	7,8	55	492	17
30	Czech Republic	1,6	62	7,7	94	495	18
31	Italy	2,5	73	7,7	63	477	17
32	Greece	1,8	58	7,6	76	453	19
34	Belgium	2	88	7,5	80	500	19
35	Slovenia	2,5	53	7,5	90	504	18
37	Latvia	2,2	55	7,3	89	487	18
38	Lithuania	2,4	57	7,2	94	480	18
43	Slovak Republic	3	66	7	92	469	16
49	Poland	2,6	68	6,8	93	513	18
54	Colombia	1,4	53	6,5	59	406	14
58	Hungary	1,2	70	6,5	86	479	16
85	Mexico	3,2	63	5,6	42	416	15
103	Türkiye	1,5	86	4,3	42	462	19

Στη συγκεκριμένη έρευνα διερευνήθηκε η επίδραση παραγόντων όπως η προσέλευση στις εκλογές, η συμμετοχή των ενδιαφερομένων στην κατάρτιση κανονισμών στο δείκτη δημοκρατικότητας. Επίσης αναλύθηκε και η επίδραση εκπαιδευτικών παραμέτρων όπως οι δεξιότητες που αποκτούν οι μαθητές, η ολοκλήρωση σπουδών και τα χρόνια εκπαίδευσης στον ίδιο δείκτη δημοκρατικότητας. Επιλέχθηκαν χώρες με διαφορετικό κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό υπόβαθρο. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι χώρες και οι τιμές των διαφόρων δεικτών για το 2022.

Με βάση τις τιμές του δείκτη δημοκρατικότητας στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν χώρες οι οποίες ανήκουν είτε στις πλήρεις, είτε στις ατελείς είτε στις υβριδικές δημοκρατίες. Στην τελευταία κατηγορία συμμετείχε μόνο η Τουρκία, στις ατελείς η Χιλή, η Ισπανία, οι ΗΠΑ, η Εσθονία, η Πορτογαλία, η Τσεχία, η Ιταλία, η Ελλάδα, το Βέλγιο, η Σλοβενία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Σλοβακία, η Πολωνία, η Κολομβία, η Ουγγαρία και το Μεξικό. Τέλος, συμμετείχαν ως πλήρεις δημοκρατίες η Νορβηγία, η Νέα Ζηλανδία, η Φιλανδία, η Σουηδία, η Ισλανδία, η Δανία, η Ιρλανδία, ο Καναδάς, η Ολλανδία, η Ελβετία, η Γερμανία, η Αυστραλία, το Λουξεμβούργο, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα, η Αυστρία, η Κόστα Ρίκα, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και το Ισραήλ. Αναφορικά με τις τιμές των δεικτών, τα όρια του δείκτη συμμετοχής των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία ήταν 0 το ελάχιστο και 4 το μέγιστο, του δείκτη πολιτικής συμμετοχής το ποσοστό συμμετοχής στις τελευταίες εκλογές, του δείκτη ολοκλήρωσης σπουδών το ποσοστό των μαθητών που ολοκληρώνει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, του δείκτη δεξιοτήτων μαθητών ο μέσος όρος επίδοσης των μαθητών που συμμετείχαν στην PISA 2018 και τέλος τα έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης

Χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Περιγραφικά στατιστικά μοντέλου

$$Y_i = b_0 + b_1X_{i1} + b_2X_{i2} + \dots + b_{p-1}X_{i,p-1} + \varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n,$$

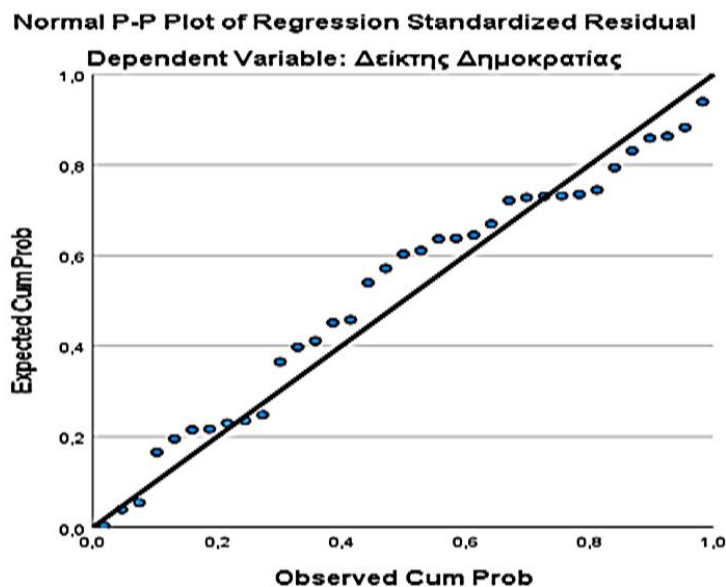
	Mean	Std. Deviation	N
Δείκτης Δημοκρατίας	7,974	1,1498	35
Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία	2,191	,5838	35
Πολιτική συμμετοχή	69,57	12,729	35
Ολοκλήρωση σπουδών	80,51	13,604	35
Δεξιότητες μαθητών	487,54	26,943	35
Έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία	17,60	1,418	35

Οι βασικές προϋποθέσεις της πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης είναι οι εξής:

- Οι μεταβλητές, τόσο η εξαρτημένη όσο και οι ανεξάρτητες, να είναι ποσοτικές μεταβλητές.
- Κάθε μια από τις ανεξάρτητες μεταβλητές να συσχετίζεται γραμμικά με την εξαρτημένη μεταβλητή.
- Η κατανομή των καταλοίπων να είναι κανονική.
- Τα κατάλοιπα να μην έχουν αυτοσυσχέτιση.
- Να μην υπάρχει πολυσυγγραμμικότητα μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών.

Χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό SPSS της εταιρίας IBM για τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων (Anselin, 1999 · 2002 · Baltagi et al., 2000 · Coppedge, 2005 · LeSage, 2005). Αναφορικά με την πρώτη προϋπόθεση παραπάνω όλοι οι δείκτες του υποδείγματος ήταν ποσοτικοί. Σε σχέση με τη δεύτερη προϋπόθεση χρησιμοποιήθηκε το διάγραμμα της πολυπαραγοντικής γραμμικότητας παρακάτω. Τα σημεία των καταλοίπων βρίσκονται σχετικά κοντά στην ευθεία γραμμή γεγονός που καταδεικνύει ότι οι ανεξάρτητες συσχετίζονται γραμμικά με την εξαρτημένη (Σχήμα 1).

Σχήμα 1. Πολυπαραγοντική γραμμικότητα μοντέλου

Η πολυσυγγραμμικότητα εξετάζεται με τους συντελεστές συσχέτισης. Προϋπόθεση είναι να μην υπερβαίνουν οι συντελεστές το 0,8. Παρατηρώντας τον Πίνακα 3 βλέπουμε ότι καμία συσχέτιση μεταβλητών δεν υπερβαίνει το όριο αυτό.

Πίνακας 3. Συντελεστές συσχέτισης μεταβλητών μοντέλου

		Δείκτης Δημοκρατίας	Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία	Πολιτική συμμετοχή	Ολοκλήρωση σπουδών	Δεξιότητες μαθητών	Έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία
Δείκτης Δημοκρατίας	Pearson Correlation	1	,061	,231	,435**	,491**	,344*
	Sig. (2-tailed)		,714	,163	,007	,002	,037
	N	38	38	38	37	37	37
Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία	Pearson Correlation	,061	1	,105	,282	,218	,029
	Sig. (2-tailed)		,714	,530	,091	,195	,866
	N	38	38	38	37	37	37
Πολιτική συμμετοχή	Pearson Correlation	,231	,105	1	,002	,232	,396*

	Sig. (2-tailed)	,163	,530	,993	,168	,015
	N	38	38	38	37	37
Ολοκλήρωση σπουδών	Pearson Correlation	,435**	,282	,002	1	,727**
	Sig. (2-tailed)	,007	,091	,993		,000
	N	37	37	37	37	36
Δεξιότητες μαθητών	Pearson Correlation	,491**	,218	,232	,727**	1
	Sig. (2-tailed)	,002	,195	,168	,000	,003
	N	37	37	37	36	37
Έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία	Pearson Correlation	,344*	,029	,396*	,243	,486**
	Sig. (2-tailed)	,037	,866	,015	,153	,003
	N	37	37	37	36	36

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Η προϋπόθεση της πολυσυγγραμικότητας εξετάζεται και από τις τιμές Eigenvalue και Condition Index του Πίνακα 4. Οι τιμές αυτές πρέπει να είναι μικρότερες από 10 και 25 αντίστοιχα. Βλέπουμε ότι και αυτό το κριτήριο ικανοποιείται.

Πίνακας 4. Τιμές διαγνωστικών ελέγχων πολυσυγγραμικότητας μοντέλου

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	(Constant)	Variance Proportions				Έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία
					Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία	Πολιτική συμμετοχή	Ολοκλήρωση Σπουδών	Δεξιότητες μαθητών	
1	1	5,901	1,000	,00	,00	,00	,00	,00	,00
	2	,054	10,495	,00	,86	,05	,00	,00	,00
	3	,029	14,299	,00	,08	,43	,20	,00	,00
	4	,013	21,698	,05	,00	,42	,40	,00	,04
	5	,003	24,183	,26	,04	,04	,00	,01	,83
	6	,001	24,342	,70	,01	,05	,40	,98	,13

a. Dependent Variable: Δείκτης Δημοκρατίας

Η συνολική σημαντικότητα του μοντέλου μπορεί να ελεγχθεί μέσω του ελέγχου ANOVA (Πίνακας 5). Παρατηρούμε ότι είναι στατιστικά σημαντικό με $p=0,017$. Ουσιαστικά ελέγχεται η δυνατότητα του μοντέλου να εξηγήσει ένα ποσοστό της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής.

Στον Πίνακα 6 το adjusted R square μας δίνει το ποσοστό της εξαρτημένης μεταβλητής που εξηγείται από το συνολικό μοντέλο. Βλέπουμε ότι εξηγείται το 25%. Ο ίδιος Πίνακας παρουσιάζει την τιμή Durbin Watson με την οποία ελέγχουμε την προϋπόθεση της κανονικότητας και της μη αυτοσυσχέτισης των σφαλμάτων, η οποία αποτελεί και προϋπόθεση διαγνωστικού ελέγχου όλου του μοντέλου πολλαπλής παλινδρόμησης. Σύμφωνα με τη θεωρία τιμές κοντά στο δύο δηλώνουν κανονικότητα, γεγονός που ικανοποιείται στην δική μας περίπτωση.

Πίνακας 5. ANOVA

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	16,373	5	3,275	3,323	,017 ^b
	Residual	28,574	29	,985		
	Total	44,947	34			

a. Dependent Variable: Δείκτης Δημοκρατίας

b. Predictors: (Constant), Έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία, Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία, ολοκλήρωση σπουδών, Πολιτική συμμετοχή, Δεξιότητες μαθητών

Πίνακας 6. Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	F Change	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. Change	F Durbin-Watson
1	,604 ^a	,364	,255	,9926	,364	3,323	5	29	,017		2,152

a. Predictors: (Constant), Έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία, Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία, ολοκλήρωση σπουδών, Πολιτική συμμετοχή, Δεξιότητες μαθητών

b. Dependent Variable: Δείκτης Δημοκρατίας

Η συμβολή της κάθε μεταβλητής στο μοντέλο εξετάζεται από το B διατηρώντας όλες τις άλλες μεταβλητές σταθερές (Πίνακας 7). Παρατηρούμε ότι όλες οι μεταβλητές είναι στατιστικά σημαντικές. Η συμβολή όμως του κάθε συντελεστή είναι ασθενής. Πιο συγκεκριμένα, η συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων φαίνεται να έχει αρνητική σχέση με το δείκτη της δημοκρατικότητας (-0,164). Οι υπόλοιπες μεταβλητές αντίθετα έχουν θετική σχέση. Τη μικρότερη προβλεπτική δύναμη του δείκτη έχει ο δείκτης δεξιοτήτων των μαθητών (0,12) ενώ τη μεγαλύτερη τα χρόνια που κάποιος υπόκειται σε μια εκπαιδευτική διαδικασία.

Πίνακας 7. Coefficient

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-1,614	3,443		-,469	,043	-8,657	5,428		
	Συμμετοχή των ενδιαφερομένων για τη νομοθεσία	-,164	,307	-,083	-,533	,008	-,793	,465	,900	1,112
	Πολιτική Συμμετοχή	,013	,015	,146	,879	,007	-,018	,044	,790	1,265
	Ολοκλήρωση σπουδών	,026	,018	,307	1,457	,006	-,010	,062	,495	2,021
	Δεξιότητες μαθητών	,012	,010	,288	1,177	,049	-,009	,034	,367	2,723
	Έτη εκπαίδευσης	,054	,151	,067	,359	,022	-,255	,364	,630	1,587

a. Dependent Variable: Δείκτης Δημοκρατίας

Συμπεράσματα

Η έρευνα αυτή είχε στόχο τη διερεύνηση της επίδρασης της συμμετοχής των ενδιαφερομένων στη νομοθεσία, της πολιτικής συμμετοχής, της ολοκλήρωσης των σπουδών, της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των μαθητών και των συνολικών ετών εκπαίδευσης, στη διαμόρφωση του δείκτη δημοκρατικότητας. Με τον παραπάνω δείκτη μπορούμε να έχουμε μια εικόνα του τρόπου λειτουργίας της δημοκρατίας στα σύγχρονα κράτη. Επιλέχθηκε το μοντέλο της πολλαπλής παλινδρόμησης, της ταυτόχρονης επίδρασης δηλαδή πολλών παραγόντων στο δείκτη δημοκρατικότητας. Με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 1 βλέπουμε ότι σε όλες τις χώρες του δείγματος τα χρόνια στην εκπαιδευτική διαδικασία κυμαίνονται από 14 έως 20. Παρόλα αυτά μόνο αυτός ο παράγοντας δεν είναι αρκετός για την ανάπτυξη του δείκτη δημοκρατικότητας, δεδομένου ότι η Τουρκία για παράδειγμα με 19 χρόνια κατατάσσεται στην 103^η θέση. Αντίθετα το Λουξεμβούργο με 15 χρόνια στη 15^η θέση. Άρα θα πρέπει να δούμε και άλλους ποιοτικούς παράγοντες. Παρατηρώντας προσεκτικότερα τον Πίνακα 2 των συσχετίσεων με βάση το συντελεστή Pearson βλέπουμε ότι η στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στο δείκτη δημοκρατικότητας και στην ολοκλήρωση σπουδών είναι μεγαλύτερη (0,435) από τη σχέση ανάμεσα στο δείκτη δημοκρατικότητας και στα έτη στην εκπαιδευτική διαδικασία (0,344). Επίσης, το ίδιο ισχύει και για το δείκτη δεξιοτήτων των μαθητών (0,491).

Πολλές μελέτες κατά καιρούς έχουν τονίσει την επίδραση των χρόνων εκπαίδευσης σε διάφορους δείκτες που χρησιμοποιούνται ευρέως για τη μέτρηση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων με πιο γνωστό τον δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης (Human Development Index - HDI) (Glaeser et al., 2004 · Daron, 2005 · Rogers, 2012). Η απλή όμως ποσοτική μέτρηση των χρόνων παραμονής σε εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης του επιπέδου δημοκρατικότητας μιας χώρας (Przeworski, 2019). Σημαντικότερος προβλεπτικός παράγοντας αποτελεί η ποιότητα και το είδος. Το παραπάνω συμπέρασμα διαφαίνεται και από τη συσχέτιση του δείκτη δεξιοτήτων των μαθητών με το δείκτη δημοκρατικότητας (Luce, 2017). Σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας είναι και η ολοκλήρωση των σπουδών η οποία συνεπάγεται την υποχρεωτικότητα αλλά και τη σύνδεση των σπουδών με την αγορά εργασίας. Και πάλι αν παραθέσουμε το παράδειγμα της Τουρκίας, θα δούμε ότι η διαφοροποίηση παρατηρείται στο χαμηλό δείκτη ολοκλήρωσης των σπουδών, γεγονός που την κατατάσσει στην 103^η θέση. Η έντονη επίσης διαφοροποίηση στους δείκτες της πολιτικής συμμετοχής ανάμεσα στις χώρες αναδεικνύει και το ζήτημα της λαμβανόμενης πολιτικής παιδείας των μαθητών. Η πιθανή βελτίωση της ποιότητας της δημοκρατίας συνδέεται άμεσα με μια αύξηση των ωρών διδασκαλίας πολιτικών μαθημάτων, αλλά και έναν αναπροσανατολισμό των μαθησιακών στόχων αυτών των μαθημάτων. Η σύνδεση των ωρών της πολιτικής εκπαίδευσης αλλά και της ποιότητας της πολιτικής παιδείας με το δείκτη δημοκρατικότητας και την ποιότητα της δημοκρατίας στις διάφορες χώρες θα μπορούσε να αποτελέσει από μόνη της μια μελλοντική έρευνα. Η συμβολή της εκπαιδευτικής και αναπτυξιακής ψυχολογίας στην κατανόηση της αγωγής του πολίτη, και ειδικότερα στον επαναπροσδιορισμό των βασικών μαθησιακών διαδικασιών, των κατευθύνσεων του προγράμματος σπουδών σε επίσημα και άτυπα περιβάλλοντα μάθησης αποτελεί μονόδρομο (Carretero et al., 2016).

Στην περίπτωση της Ελλάδας η θέση της στην παγκόσμια κατάταξη (32) δείχνει ότι υπάρχουν ακόμη πολλά για να γίνουν. Το χαμηλό σκορ του δείκτη πολιτικής συμμετοχής δείχνει μια γενική αδιαφορία για τα πολιτικά πράγματα, γεγονός που αποτυπώνεται στα υψηλά ποσοστά της αποχής στις εκλογικές αναμετρήσεις. Σε συνδυασμό με τον υψηλό δείκτη χρόνων στην εκπαιδευτική διαδικασία και τα χαμηλά γενικά επίπεδα του δείκτη δεξιοτήτων των μαθητών καταλαβαίνουμε ότι το ζήτημα στην Ελλάδα δεν είναι το πόσο εκπαίδευση παρέχουμε στους νέους ανθρώπους αλλά το τι είδους. Η εμμονή σε βραχυπρόθεσμους στόχους όπως η εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει άμεσες και οδυνηρές συνέπειες στη στάση των νέων ανθρώπων απέναντι στα πολιτικά πράγματα. Η αδιαφορία η οποία είναι αποτέλεσμα πολλές φορές

της άγνοιας οδηγεί στην αναπαραγωγή των ίδιων προσώπων σε θέσεις εξουσίας και στην αναποτελεσματικότητα των κέντρων λήψης αποφάσεων. Η ισορροπία ανάμεσα στην επίτευξη των βραχυπρόθεσμων στόχων και στη διαμόρφωση μακροπρόθεσμων στάσεων και συμπεριφορών είναι απαραίτητη στις πολυσύνθετες κοινωνίες του σήμερα. Η αναδιάρθρωση του προγράμματος σπουδών με την πρόσθεση περισσότερων ωρών μαθημάτων πολιτικής εκπαίδευσης και ο αναπροσανατολισμός του μαθήματος αποτελούν μονόδρομο εφόσον θέλουμε την αναβάθμιση της δημοκρατίας μας.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε μη νόμιμη τη μείωση και την κατάργηση της διδασκαλίας των μαθημάτων γενικής παιδείας «Πολιτική Παιδεία» στην Α' Λυκείου και «Σύγχρονος Κόσμος: Πολίτης και Δημοκρατία» στη Β' Λυκείου. Το Γ' Τμήμα του ΣτΕ με την υπ' αρ. 1972/2022 απόφασή του έκρινε ότι τα ωρολόγια προγράμματα, ως προς τα δύο εν λόγω μαθήματα, εκδόθηκαν «μη νομίμως, χωρίς τεκμηρίωση ως προς την τήρηση παιδαγωγικών και επιστημονικών κριτηρίων, παραγνωρίζοντας τα κριτήρια άσκησης της κανονιστικής αρμοδιότητας της διοίκησης». Η παραπάνω απόφαση είναι απλώς ένδειξη της ανάγκης μιας συνολικής αναθεώρησης του αναλυτικού προγράμματος με στόχο τη βελτίωση της ελληνικής κοινωνίας.

Στο τρίτο βιβλίο των Πολιτικών ο κύριος άξονας της αριστοτελικής επιχειρηματολογίας αναφορικά με την έννοια του πολίτη είναι η συμμετοχή του τελευταίου στην άσκηση εξουσίας. Ο πολίτης κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να είναι κοινωνός αρχής: Δεν αρκεί απλά να ενδιαφέρεται για τα κοινά, αλλά είναι αναγκαίο να ασκεί εξουσία. Είναι αλήθεια πως το στοιχείο της συμμετοχικότητας είναι ό,τι δεν ισχύει στις σύγχρονες ολιγαρχίες, που δανείζονται -ως μη ώφειλαν- το όνομα της δημοκρατίας. Ο σύγχρονος πολίτης δεν μετέχει ούτε «κρίσεως» ούτε «αρχής», αν και νομικά το δικαίωμα αυτό δεν περιορίζεται σε μικρό αριθμό πολιτών. Ως επίφαση δημοκρατικότητας, η ισχνότατη πολιτική παρουσία του σύγχρονου πολίτη, κυρίως ως έκφραση ψήφου για μια αμφιλεγόμενη αντιπροσώπευση, ουσιαστικά τον ακυρώνει. Για το λόγο αυτό η έννοια του ενεργού πολίτη ως κοινωνού της εξουσίας και διαχειριστή του κοινού συμφέροντος, ανεξαρτήτως πολιτειακού πλαισίου, ανάγεται από το πεδίο της φιλοσοφικής παρατήρησης σε ένα από τα καθολικότερα μηνύματα της αριστοτελικής διάνοησης. Το ερώτημα που τίθεται όμως είναι το εξής: πως διαμορφώνεται ο πολίτης αν όχι μέσα στη θεσμική εκπαιδευτική διαδικασία του κάθε κράτους. Όλες οι άλλες μέθοδοι είναι και αποσπασματικές και επικίνδυνες διότι εστιάζουν συνήθως σε λίγες διαστάσεις παραβλέποντας το σύνολο. Με αυτόν τον τρόπο όμως οδηγούμαστε σε ακραία φαινόμενα με οδυνηρές συνέπειες για την κοινωνία μας συνολικά.

Αναφορές

- Almond, G., & Verba, S. (1989. 1st ed. 1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Sage Publications.
- Anselin, L. (1999). The future of spatial analysis in the social sciences. *Geographic Information Sciences*, 5, 67-76.
- Anselin, L. (2002). *Exploring spatial data with DynESDA2, CSISS and spatial analysis*. Laboratory University of Illinois, Urbana-Champaign.
- Baltagi, B., Song, S.H., & Koh, W. (2000). *Testing panel data regression models with spatial error autocorrelation*. Working Paper. Dept. of Economics. Texas A&M University.
- Barro, R. J. (1999). The determinants of democracy. *Journal of Political Economy*, 107, 158-183.
- Bickerton, C. & Accetti, C. (2021). *Technopopulism: The new logic of democratic politics*. Oxford University Press.
- Bickerton, C. (2016). *The European Union: A citizen's guide*. Pelican Books.
- Cartledge, P. (2016). *Democracy: A life*. Oxford University Press.
- Carretero, M., Haste, H., & Bermudez, A. (2016). Civic education. In L. Corno & E. M. Anderman (Eds.), *Handbook of Educational Psychology* (pp. 295-308). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Carvalho M.V. (2018). *What is a better life? OECD's better life index explores quality of life*. OECD Forum.
- Coppedge, M. (2005). *Defining and measuring democracy*. Working paper. International Political Science Association.
- Crouch, C. (2020). *Post-Democracy after the crises*. Polity Press.

- Dahl, R. (1970). *Polyarchy*. Yale University Press.
- Daron, A., Johnson, S., Robinson, J.A., & Yared, P. (2005). *Income and democracy*. NBER Working Paper No. 11205.
- Δείκτης Δημοκρατικότητας, (2022) <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022>. Τελευταία πρόσβαση 8/5/2023.
- Diamond, L., & Plattner, M. (Eds.) (2016). *Democracy in decline?* John Hopkins University Press.
- Fukuyama, F. (2011). *The origins of political order: From prehuman times to the French*, Verso.
- Fuller, R. (2019). *In defence of democracy*. Polity Press.
- Glaeser, E., LaPorta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2004). Do institutions cause growth? *Journal of Economic Growth*, 9, 271-303.
- Glaeser, E.L., Ponzetto, G., & Shleifer, P. (2005). *Why does democracy need education?* Harvard University and NBER.
- Horowitz, I.L. (2006). The struggle for democracy. *National Interest*, 83.
- Iverson, T., & Soskice, D. (2019). *Democracy and prosperity: Reinventing capitalism through a turbulent century*. Princeton University Press.
- Kasparian, J., & Rolland, A. (2012). OECD's 'better life index': Can any country be well ranked? *Journal of Applied Statistics*, 39(10), 2223-2230. doi:10.1080/02664763.2012.706265. S2CID 56123147.
- Kekic, L. (2007). *The economist intelligence unit's index of democracy. The world in 2007, economist, revolution*. Profile Books.
- Koronakos, G., Smirlis, Y., Sotiros, D., & Despotis, D. (2019). Assessment of OECD better life index by incorporating public opinion. *Socio-Economic Planning Sciences*, 70, 100699. doi:10.1016/j.seps.2019.03.005. S2CID 159351542. Retrieved 30 December 2021.
- LeSage, J.P., & Pace, R.K. (2005). *Spatial and spatiotemporal econometrics*. Volume 18 (Advances in Econometrics). JAI Press.
- Levitsky, S. & Daniel Z. (2018). *How democracies die: What history reveals about our future*. Penguin.
- Lipset, S. M. (1959). Some social requisites for democracy: Economic development and political legitimacy. *American Political Science Review*, 53, 69-105.
- Luce, E. (2017). *The retreat of western liberalism*. Little, Brown.
- Papaioannou, E., & Siourounis, G. (2005) *Economic and social factors driving the third wave of democratization*. Mimeo, London Business School.
- Przeworski, A., Alvarez, M., Cheibub, J.A., & Limongi, F. (2000). *Democracy and development: Political institutions and material well-being in the world, 1950-1990*. Cambridge University Press.
- Przeworski, A. (2019). *Crises of democracy*. Cambridge University Press.
- Ribon, R., & Dani, R. (2005). Rule of law democracy, openness, and income: estimating the interrelationships. *Economics of Transition*, 13(3).
- Rogers, S. (2012, May 22). Better life: relaunching the happiness index. *The Guardian*.
- Youngs, R. (2019). *Civic activism unleashed: New hope or false dawn for democracy?* Oxford University Press.
- Youngs, R. (2021). *Rebuilding European democracy: Resistance and renewal in an illiberal age*. Bloomsbury Publishing.
- Zielonka, J. (2018). *Counter-revolution: Liberal Europe in retreat*. Oxford University Press

Αναφορά στο άρθρο ως: Παπαικονόμου, Δ.Α. (2023). Η σχέση του δείκτη Καλύτερης Ζωής (Better Life Index) και του δείκτη Δημοκρατικότητας (Democracy Index): ένα μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης. *Θέματα Επιστημών Αγωγής*, 2(2), 67-79.

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/thea>